

Srednja vzgojiteljska šola in gimnazija Ljubljana
Kardeljeva ploščad 16
Ljubljana

CERKEV SV. NIKOLAJA

***POROČILO ZA ZGODOVINO
UMETNOSTI***

Ljubljana, 23.10.2004

Na mestu današnje stavbe je prvotno stala tri ladijska romanska slopna bazilika¹ brez prečne ladje s tremi apsidalnimi² zaključki. To cerkev so v 14. in 15. stoletju gotizirali³, o čemer priča med drugim desno od vhoda na zunanjsčini vzdan sklepnik⁴. Po ustanovitvi Akademije Operozov se je začela akcija za novo, današnjo stavbo, ki so jo začeli zidati 1701. načrte zanjo je napravil slavnj jezuitski arhitekt Andrea Pozzo, ki je v stolnici uveljavil tip dveh rimskih vzornic jezuitskega⁵ reda. Oblikovana je kot dvoranski prostor s kapelami in s kupulo nad križiščem glavne in prečne ladje⁶. Cerkev je poslikal v baročnem iluzionističnem načinu še z močnim višinskim zagonom G. Quaglio ter s svojo slikarijo ustvaril izhodišče za domačo inačico iluzionističnega⁷ slikarstva v delu Fr. Jelovška. Od opreme je pomemben Robbov oltar sv. Rešnjega telesa, kipi štirih emonskih škofov Angela Pozza v nišah⁸ kupolnih nosilcev, gotski Križani, prav posebej pa se s svojim nasičenim bogastvom odlikuje empora⁹ pevskega kora z orgelsko omaro. Zgodovinsko so pomembni v stenah cerkve vzdani nagrobniki, med njimi je skupina antičnih. V zadnji steni na glavo ulico je v niši kip Pieta iz srede 15 stoletja. Prvotno je bila cerkev izvedena le z navidezno kupolo¹⁰, današnji kupolni motiv so postavili sredi 19 stoletja, notranjščino pa je poslikal M. Langus. Po potresu 1895 je bila delno spremenjena fasada¹¹ cerkve z dvema zvonikoma.

¹ bazilika1 -e ž (i) arhit. starokrščanska cerkvena stavba z visoko srednjo ladjo in nižjima stranskima: značilni tloris bazilike

² apsida in apsida -e ž (a; i) arhit. polkrožni zaključek stavbnega prostora, zlasti cerkve: romanska apsida; tip enoladijske stavbe s polkrožno apsidno / mnogokotna apsida

³ gotizirati -am nedov. in dov. (i) um. predelovati v gotskem slogu: romansko cerkev so gotizirali

⁴ sklepnik -a m (e) um. središčni kamen, v katerem se stikajo rebra gotskih obokov: sklepnik na stropu; okraski na sklepniku; sklepnik in kapitel / figuralni, rozetni sklepniki / gotski sklepnik

⁵ jezuit -a m (i) član reda sv. Ignacija Loyola, za katerega je značilna trdna organizacija in zahteva po visoki versko-moralni izobrazbi: skrb jezuitov za šolstvo // slabš. zvijačen, neiskren človek: parlamentarni jezuiti

⁶ del cerkve, namenjen za vernike

⁷ um. umetnostna smer, ki si prizadeva ustvariti prostorski videz.

⁸ niša -e ž (i) vdolbina v steni: zid krasi niša s kipom; manjši stranski prostor kot del večjega prostora

⁹ empora -e ž (o) um. z ograjo ali loki ograjen nadstropni prostor v cerkvi

¹⁰ kupola -e ž (u) streha, ki pokriva okrogel, kvadraten prostor in ima obliko polkrogle.

¹¹ fasada -e ž (a) zunanja, navadno čelna, arhitektonsko poudarjena stran stavbe, pročelje

Z bogato notranjo opremo sodi ljubljanska stolnica med najbogatejše baročne arhitekture na področju Slovenije. Oltar sv. Rešnjega telesa je delo Francesca Robba (1745), emonski škofi so delo padovanskega kiparja Angela Pozza (1745). Zanimiva je tudi velika gotska plastika Križanega iz leta 1500. Znotraj cerkve je šest stranskih kapel, ki so delo tedanjih ljubljanskih kiparjev. Ob obisku papeža Janez Pavla II v Sloveniji, je nastalo izjemno umetniško delo : **dvoje bronastih vrat**.

Slika 1 - Cerkev sv.Nikolaja – Stolnica – posnetek iz zraka

SLOVENSKA VRATA ali glavna vrata

Napravil jih je akademski kipar Tone Demšar. Vrata so iz brona, ulita v livarni Romana Kamška na Klancu pri Komendi leta 1996. Izdelana so bila ob 1250-letnici krsta karantanskih knezov Gorazda in Hotomirja. To predstavlja simboličen vstop slovenskega naroda v družbo evropskih krščanskih narodov. Zaradi vsebine, ki jo predstvaljajo, jih imenujemo **SLOVENSKA VRATA**.

Na vratih je pri tleh kipar upodobil rodovitna slovenska tla, ki so jih oplemenitila s svojim bivanjem in krščansko kulturo že ljudstva pred nami. V to zemljo se je ukoreninila lipa, ki simbolizira slovenski narod. Ob njej sta na levi strani karantanska kneza in Hotomir, ki sta pred 1250 leti prejela krst v benediktinskem samostanu. Desno od drevesa je množca, ki se zbira ob knežjem kamnu, simbolu prve

slovenske državnosti. Ob kamnu stoji družina, temelj vsake družbe. V ozadju se dviga silhueta¹² gosposvetske cerkve z dvema zvonikoma. Ob njej je upodobljen tudi sveti Modest, škof, ki je širil krščanstvo med naše prednike severno od Drave. Nad krstom Gorazda in Hotomirja je upodobljen drugi svetnik, ki je oblikoval krščanstvo južno od Drave, to je sveti Pavel Oglejski. Poleg njega sta brata Ciril in Metod, ki sta delovala v spodnji Panoniji. V sredini je upodobljen menih v skriptoriju¹³. Tako so pred tisoč leti nastali prvi slovenski zapisi – Brižinski spomeniki. V isti višini, desno od gosposvetskih zvonikov, je sklepnik¹⁴ z gotskega oboka križnega hodnika samostana v Stični. Križniki¹⁵ so upodobljeni kot jezdec na konjih, na levi polovici vrat. Vmes se kaže utrjeno obzidje z zvonikom cerkve v Hrastovljah. Spominja na vpade turkov. Ti so za dvesto let zaustavili gospodarski razvoj naših krajev. Turški jezdec so na konjih desno od hrastovelske cerkve. O preizkušnjah in trpljenju govore kmečki upori. Skupina takih bojevnikov za staro pravdo, kosami, vilami in drugim orodjem je upodobljena nad križniškimi jezdec. Desno od njih so roke, ki drže knjige – sad protestantskega delovanja s katekizmom in abecednikom je slovenščina postala knjižni jezik. Katoliško podobo so v 17. stoletju oblikovali škofje Stobej, Brenner in Hren. Zadnji, škof Hren je upodobljen nad kmečkimi upori. Desno od njega je portret škofa Antona Martina Slomška. Desno je misionar in škof Friderik Baraga, ki simbolizira misionsko moč slovenske cerkve. Nad njim se dviga množica znanih in neznanih mož, ki so pripomogli k slovenski osamosvojitvi in državnosti. To simbolizirajo žarki. Na nasprotni strani je upodobljena množica ljudi z zavezanimi rokami, ki izginjajo v brezno. To predstavlja dve svetovni vojni, revolucijo in hude rane v našem narodu. Nad to množico je v levem kotu silhueta brezjanske bazilike. Sredi vrat je upodobljen papež Janez Pavel II, ki se sklanja k nam in gleda vso to 1250-letno zgodovino. Nagelj, ki mu ga ponuja roka iz množice na desni, je simbol hvaležnosti za podporo pri slovenskem osamosvajanju in izraz dobrodošljice ob njegovem obisku.

¹² 1. temna, v obrisih vidna postava, stvar: silhueta dekleta pri oknu / temne silhuete dreves, gor; pren. njegovi junaki niso polnokrvno prikazani, so le silhuete // ekspr. značilen obris: mesto izgublja svojo nekdanjo silhueto

2. um. iz temnega enobarvnega papirja izrezana podoba na svetlem ozadju, ki prikazuje zlasti portret ali figuro v profilu: izrezovati silhuete / na steni visi nekaj silhuet

¹³ skriptorij -a m (o) v srednjem veku prostor, zlasti v samostanih, za pisanje ali prepisovanje rokopisov, pisalnica: iti v skriptorij; pisalni pulti v skriptoriju / rokopisi stiškega skriptorija / samostanski skriptorij.

¹⁴ sklepnik -a m (e) 1. um. središčni kamen, v katerem se stikajo rebra gotskih obokov: sklepnik na stropu; okraski na sklepniku; sklepnik in kapitel / figuralni, rozetni sklepniki / gotski sklepnik

¹⁵ križnik -a m (i) rel. član nemškega viteškega reda: cerkev so postavili križniki

Slika 2 - Slovenska vrata z motivi iz slovenske zgodovine. Oblikoval jih je kipar Tone Demšar.

Slika 3 - Ljubljanska vrata s portreti ljubljanskih škofov 20. stoletja. Oblikoval jih je kipar Mirsad Begič.

Zanimivosti:

- ✓ Novo stolnico so zidali postopoma, tako kot so podirali staro. Začeli leta 1701. nad glavnim vhodom beremo napis:
Tukaj ni drugega razen hiše božje in vrat nebeških 1701
- ✓ Najprej so postavili osrednji del stavbe s kupolo, zvonika pa šele na koncu.
- ✓ O zidanju stolnice nam govori tudi napis na ovalni črni marmornati plošči, vzdani levo od glavnega vhoda, pod obokom hodnika med stolnico in škofijskim dvorcem.
- ✓ Zaradi vojnih časov in velikih stroškov so začasno postavili leseno kupolo in jo prekrili z ometom.
- ✓ Ravno ko so stavbo pokrili je Ljubljano 19.4.1702 zamajal močan potres, vendar stolnici ni naredil nobene škode.
- ✓ 18.6.1703 so v temelj zvonika, ki gleda proti trgu, položili vogelni kamen nove katedrale.
- ✓ 10.4.1704 so podrli že skoraj 300 let star zvonik. V njem je viselo pet zvonov.
- ✓ 21.6.1705 so postavili navrh velikansko jabolko s pozlačenim križem.
- ✓ Leta 1706 so dokončali drugi zvonik. 22.aprila so postavili na vrh pozlačeno bakreno jabolko, tako veliko, da bi držalo osem mernikov pšenice.
- ✓ Zunanje stene stolnice krasijo poleg kipov in napisov tri lepe freske.
- ✓ Na južni strani sta še kipa sv. Mohorja in sv. Fortunata.
- ✓ Notranjost cerkve po bogastvu slik, kipov in napisov nič ne zaostaja za zunanostjo.
- ✓ Sončna ura nameščena na vzhodnem koncu južne stene nosi letnico 1826. Je edina ohranjena tovrstna ura v Ljubljani. Pod trakom rimske številčnice je latinski napis: **NESCITIS DIEM NEQUE HORAM** – *ne veste ne dneva ne ure*

Zaključek:

Umetnost, katere koli zvrsti, katerega koli obdobja je gospodar sveta, to dokazuje tudi cerkev sv. Nikolaja. V njej umetniki svoje naravne umetniške danosti, prenašajo na graditelje stolnice skozi obdobja. Da sama naravna danost, ni dovolj za postavitev tako mogočnega spomenika, vendar je potrebna tudi vztrajnost in potrpežljivost do sodelavcev, ki pomagajo pri izvršitvi projekta.

Viri

Literatura:

- Kopriva, S.: Ljubljana skozi čas, Založba Borec, Lj., 1989
- Šumi, N.: Ljubljana, Jugoslovanska revija, Beograd, 1980
- Leksikon, Cankarjeva založba, 1994
- Plesničar-Gec, L.: Rešena arheološka dediščina Ljubljane, Lj., 1992
- Slovenija: Portret v podobi, DZS, 1971
- Volk, L.: Lastni zapiski, Lj., 2004

Viri z interneta:

- www.burger.si/Ljubljana/Cerkve_Stolnica02.htm
- <http://www.krneki.org>